Victor Cojocaru, *Cetățile grecești pontice și binefăcătorii lor / Die pontischen griechischen Städte und ihre Wohltäter* („Pontica et Mediterranea", vol. XII), Editura Mega, Cluj-Napoca, 2025, 738 p.

În continuarea monografiei *Instituția proxeniei în spațiul pontic* (Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2016), domnul Victor Cojocaru publică un nou volum de referință la aceeași prestigioasă editură: *Cetățile grecești pontice și binefăcătorii lor*. Pornind de la constatarea lui Ph. Gauthier potrivit căreia „rolul binefăcătorilor în cetățile grecești și atitudinea acestora constituie un subiect aproape inepuizabil", autorul recentei cărți își asumă tratarea acestei teme. Pe de o parte, el umple un gol în literatura de specialitate cauzat de abordarea mai redusă a problematicii pentru zona Pontului Euxin; pe de altă parte, tratează subiectul din perspectiva interpretărilor moderne, tot mai nuanțate, care pot fi aplicate fenomenului. Cu alte cuvinte, propune o analiză detaliată (de amănunt) și în același timp extinsă, de la cadrul geografic și istoric specific fiecărei *polis* pontice până la interconectivitatea cu alte regiuni ale *oicumenei*. Sau, după propria-i mărturie, își propune să ofere „o perspectivă de ansamblu coerentă, care să coreleze dimensiunile locale și regionale ale fenomenului".

Termenul consacrat de izvoarele scrise (literare și epigrafice) pentru „binefăcător" este cel de *evergetes*, de unde și accepția, mai largă, a fenomenului de *evergetism* ca „orice acțiune care aduce beneficii unei comunități și care e recunoscută oficial de aceasta".

Urmând instituției *proxeniei*, noua carte lărgește sfera categoriilor cărora li se recunoaște calitatea de evergeți; se lărgește în același timp și sfera implicațiilor pe diverse planuri (social, economic, religios), pe care acțiunile evergeților le atrag. Evergetismul devine o instituție deschisă pentru anumite categorii (deci elitistă); atitudinea evergetului se transmite din generație în generație (din dobândită, devine ereditară). Beneficiile sunt deopotrivă colective (în folosul comunității) și individuale (în folosul evergetului, prin creșterea prestigiului și puterii / autorității sale decizionale). În același timp se crează o situație de echilibru între elite și mase prin contribuții (din partea primei categorii) și prin recunoașteri/recunoștințe (din partea celei de a doua). La nivel de grup, putem vorbi de relații între elite – și comunități; elite – și dinești locali; elite – și autorități imperiale. Într-o societate antică în evoluție evergeții devin o categorie necesară.

Zona geografică supusă spre analiză e zona Pontului Euxin. Autorul își propune o analiză secvențială, pe unități temporale distincte: epoca elenistică și epoca romană timpurie. Materialul documentar este de natură epigrafică. Cercetarea se sprijină pe un corpus de aproximativ 800 de decrete onorifice și *tituli honorarii* (denumire care include inscripții onorifice gravate pe statui, stele, coloane sau clădiri publice), la care se adaugă relatările autorilor antici. Dincolo de selectarea materialelor, documentarea a însemnat, mai ales în domeniul epigrafiei, o verificare a conținutului și fidelității traducerilor, compararea diferitelor interpretări și recunoașterea sau reconstituirea, pe cât posibil, a contextului istoric. În toate aceste etape autorul își dovedește competențele, suprasolicitând aproape cadrul informativ extins din notele de subsol.

Este o lucrare de analiză și interpretare, care conduce spre înțelegerea mai profundă a fenomenului: dimensiunea lui formală și idealizată; dimensiunea agonistică (competitivă) și cea de spectacol social. Percepția este și ea diferită: de la practica socială pe plan local, evergetismul ajunge factor de reafirmare a identității elenice pe plan regional (zonal).

Lucrarea se desfășoară pe șase capitole. După introducerea, care precizează motivația și structura demersului de cercetare, sursele, metodologia și istoricul cercetării, capitolul II tratează, gradual, evergetismul pontic în aspectele lui generale (definiție, evoluție și impact). Surprindem mai multe niveluri de analiză:

- analiza de conținut al termenilor și o analiză de artă a exprimării: formulare, stil de adresabilitate și solicitare;
- analiza socială: privilegii acordate străinilor/ privilegii acordate cetățenilor și extinderea codului onorurilor publice;
- analiza politică: istoria politică/ istoria instituțională și impactul evergetismului pe plan politic și social;
- analiza psihologică: implicațiile etice ale fenomenului;

- pe plan spiritual: cultul civic este apropiat de cultul religios.

Trei capitole consistente (III, IV și V) tratează, grupat, binefăcătorii în cetățile grecești pontice și binefăcătorii din lumea pontică în alte regiuni ale *oicumenei*. Capitolele se constituie în cataloage – fișă ale unor nume de evergeți (devenite portrete de binefăcători), documentate în decrete, *tituli honorarii* și surse literare. Fiecare fișă conține informația documentară și comentariul analitic, ambele susținute de bogate note care fac trimiteri la date de editare a documentului, etimologia și ocurența numelor, citate din autori antici și din alte documente epigrafice, informații istorice, discutarea unor funcții, aspecte particulare etc. Notele se constituie într-un material informativ complet și adus la zi care, grupat tematic, poate forma singur obiectul unei lucrări de bibliografie (cu care, de altfel, autorul ne-a obișnuit prin publicarea volumelor magistrale din *Bibliographia classica orae septentrionalis Ponti Euxini*). Cu o structură aparte, capitolul IV oferă cadrul unei analize comparative a fenomenului evergetismului în 22 de cetăți (*poleis*) pontice. Sunt analizate, în ordine cronologică, și comentate decrete fragmentare și *tituli honorarii*, cărora, ocazional și pentru completarea fondului documentar, li se adaugă și unele inscripții votive și funerare. Situația individuală a fiecărei cetăți este corelată, de fiecare dată, cu cea generală a zonei pontice

În capitolul de observații finale, autorul sintetizează conținutul lucrării pe teme care au ca obiect relația dintre indivizi (în cazul nostru binefăcători) și societate ca factor de stabilitate în evoluția societății. Fie că e vorba de binefăcătorii străini ca *proxenoi*, cetățenii locali ca binefăcători, elitele urbane pontice în context roman, acțiunile lor au avut un rezultat comun: au asigurat prosperitatea economică, stabilitatea politică și coeziunea socială.

Două abordări noi se detașează prin noutate și formulare: dimensiunea intelectuală a evergetismului pontic cu rol în modelarea unei elite locale, cultivate și responsabile și în afirmarea identității comunitare. Se vorbește aici de „agenți culturali", „diplomație culturală", „patrimoniu cultural", termeni cu încărcătură specială într-un context antic.

A doua abordare privește moștenirea și relevanța contemporană a evergetismului antic. Fără să-și fi propus o astfel de temă, autorul (și odată cu el cititorii) constată influența evergetismului antic în practicile filantropice moderne. În termeni actuali, aceastea s-ar traduce prin „responsabilitate socială", „solidaritate civică" și „dezvoltare echitabilă"; toate ar conduce spre „constituirea unui viitor comun sustenabil", formulă pe care ne-o dorim nu să rămână un ideal, ci să devină o realitate.

Volumul este completat de o anexă epigrafică selectivă (10 decrete prezentate în original și în traducere), glosar de termeni, liste ale binefăcătorilor, bibliografie și indici (surse literare, inscripții, nume proprii antice). Un extins rezumat în limba germană face accesibil volumul și pentru specialiștii din afara țării (de altfel și titlurile lucrării și ale capitolelor apar în limba germană). Traducerile în limba română ale textelor epigrafice, izvoarelor literare şi pasajelor în limbi moderne aparțin autorului. Pentru o mai bună acuratețe a lecturii, cuvintele grecești transliterate (nume proprii și termenii din glosar) au marcate cantitatea vocalică și accentul.

Lucrarea se distinge prin conținut, volum de informații, comentarii, epuizând aproape atât sursele, cât și posibilitățile de interpretare. Victor Cojocaru ne oferă un alt mod de reconstituire și cunoaștere a istoriei, pornind de la conținutul documentelor epigrafice oficiale. Cum nu este o carte de istorie, ci de documente servind cunoașterii istoriei, autorul nu abordează fenomenul istoric decât în datele lui generale, dar oferă, în schimb, prin conținutul cărții, argumente în analiza unor etape istorice.

Cartea se adresează specialiștilor, dar și altor categorii acum în formare – studenți, masteranzi, doctoranzi – și oricărui cititor pasionat de istorie și doritor de cunoaștere.

Suntem siguri de interesul de care volumul se va bucura și-l recomandăm spre lectură, analiză și reflecție.

Livia Buzoianu